

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR SHAXSI VA “BOBURNOMA” ASARI
DUNYO OLIMLARI DIQQAT MARKAZIDA.**

*Zayniyeva Yulduz Faxriddinovna
Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU
Tayanch doktorantura talabasi*

Annotatsiya. O‘zbek klassik adabiyoti namunasi bo‘lgan “Boburnoma” asari O‘rta Osiyo xalqlari haqida eng qimmatli ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan, Boburdan qolgan eng muhim ijodiy merosdir. Ushbu asar bir necha asrlardan beri o‘rganib kelinishiga qaramasdan, haliham uni to‘liq o‘rganib bo‘lindi deb ayta olmaymiz. Bobur shaxsi har doim dunyo olimlarining diqqat markazida bo‘lgan. Bu maqolada Bobur shaxsi va “Boburnoma” asari dunyo ilm ahlining e’tiborini tortib kelayotgan jihatlar haqida so‘z yuritiladi.

Tayanch tushunchalar: “Boburnoma”, Zahiriddin Muhammad Bobur

Annotation. The work "Baburname", which is an example of Uzbek classical literature, contains the most valuable information about the peoples of Central Asia and is the most important creative heritage left by Babur. Even though this work has been studied for several centuries, we still cannot say that it has been fully studied. Babur's personality has always been the center of attention of world scholars. In this article, Babur's personality and the work "Baburnoma" are discussed, drawing the attention of the world's scholars.

Keywords: "Baburname", Zahiriddin Muhammad Babur

Shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Bobur shaxsi va o‘zbek klassik adabiyoti namunasi bo‘lgan memuar asar “Boburnoma” har doim dunyo olimlarini o‘ziga jalb qilib kelgan. Bu asar nafaqat Bobur shaxsi haqida balki butun Markaziy Osiyo xalqlari, ularning turmush tarzlari haqida ham qimmatli ma’lumotlarni beradi.

Bobur ziyoli temuriy shahzoda bo‘lib, uning xotiralaridagi kuzatishlari va mulohazalari tabiat, jamiyat, siyosat va iqtisodga bo‘lgan qiziqishlarini aks ettiradi. Uning voqealar haqidagi yorqin tasviri nafaqat o‘z hayotini, balki o‘zi yashagan hududlarning tarixi va geografiyasini, shuningdek, u bilan aloqada bo‘lgan odamlarni qamrab oladi. Kitob astronomiya, geografiya, davlat ishi, harbiy masalalar, qurollar va janglar, o‘simliklar va hayvonlar, biografiyalar va oilaviy yilnomalar, saroy a’zolari va rassomlar, she’riyat, musiqa va rasmlar, ziyofatlari, tarixiy yodgorliklarga sayohatlar kabi turli mavzularni o‘z ichiga oladi. ¹

¹ ud-Dīn Muhammad, Zahīr (2006). Babur Nama: journal of Emperor Babur. Hiro, Dilip., Beveridge, Annette Susannah. New Delhi: Penguin Books. pp. xxv. [ISBN 9780144001491](https://doi.org/10.1017/9780144001491). [OCLC 144520584](https://www.worldcat.org/oclc/144520584).

“Boburnoma” shoh va shoir buyuk davlat arbobi Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) asaridir. Boburning xotiralari Islom adabiyotidagi birinchi yagona haqiqiy avtobiografik asar hisoblanadi.

“Boburnoma” bu o’sha davrning rasmiy yilnomasi, Boburning (1483–1530) o’ta shaxsiy xotirasi bo’lgan “Boburnoma” Afg’oniston, Pokiston va Hindistonning XV asr oxiri va XVI asr boshlaridagi hayotining yorqin va g’ayrioddiy voqealari batafsil tasvirlab berilgan asardir. Boburning islom adabiyotidagi birinchi avtobiografiya bo’lib,– islomshunos olim Uiler Tekstonning “Boburnoma” asarining yorqin tarjimasida bu haqida gapirib o’tgan.

“Boburnoma” (chig’atoycha: “Bobur tarixi” yoki “Bobur maktublari”; muqobil nomi bilan Tuzk-e Babriy) — Zahiriddin Muhammad Bobur (1483—153) ning esdaliklari. Mug’ullar imperiyasi va Temurning chevarasi. Bobur turkiy (“turkiy”) nomi bilan ma’lum bo’lgan, temuriylarning so‘zlashuv tili bo’lgan chig’atoy tilida yozilgan. Imperator Akbar hukmronligi davrida asar mo‘g‘ul saroyining odatiy adabiy tili bo‘lmish fors tiliga hijriy 998 (milodiy 1589–90) da mo‘g‘ul saroy a‘zosi Abdul Rahim Xon-i Xonon tomonidan tarjima qilingan.²

“Boburnoma” adabiy merosi butun dunyo olimlariniham har doim o’ziga jalb qilib kelgan va dunyo olimlari tomonidan bir nechta tillarga bir necha marta tarjima qilingan. Bu nodir asar birinchi marta ingliz tiliga Jon Leyden va Uilyam Erskine tomonidan “Zahiriddin Muhammad Bobur: Hindistan imperatori xotiralari” nomi bilan tarjima qilingan³, keyinroq ingliz sharqshunos olimi Annet Beverij va Garvard universiteti professori Uiler Tekston tomonidan tarjima qilingan. Keng miqyosda tarjima qilingan “Boburnoma” 25 dan ortiq mamlakatlarda – asosan Markaziy, G’arbiy va Janubiy Osiyoda darsliklarning bir qismini tashkil qiladi.⁴

Boburning tarjimai holi zamonaviy olimlar tomonidan keng e’tirof etilgan. Genri Beverijdan iqtibos keltirgan holda, Stenli Leyn-Pul shunday yozadi: Uning tarjimai holi barcha davrlarda saqlanib qolgan bebaho meroslardan biri bo’lib ,Osiyoda u yagona durdonadir.⁵

Leyn-Pul bu asar haqida shunday yozadi: Bu asar askarlarning harbiy yurishlari va yovuz janglar yilnomasi emas ...

Bu asarda Sharq adabiyotini yaxshi o‘zlashtirgan, qiziquvchan kuzatuvchi, tez idrok etuvchi dunyoning yetuk insonining shaxsiy taassurotlari va o‘tkir mulohazalari mavjud. Bu shaxs insonlarni zukkolik bilan farqlay olguvchi va tabiatni sevuvchi ,bundan tashqari, o‘z fikri va mulohazalarini aniq va kuchli tilda yaxshi ifoda eta olgan

² "Biography of Abdur Rahim Khankhana". Archived from [the original](#) on 2006-01-17. Retrieved 2006-10-28.

³Babur (2002). The Baburnama : memoirs of Babur, prince and emperor. Translated by [Thackston, Wheeler](#). New York: Modern Library. ISBN 0375761373.

⁴ [Beveridge, Annette](#), Introduction to her translation, [The Babur-nama in English \(Memoirs of Babur\)](#) at Internet Archive

⁵ Lane-pool, Stanley. "[Babar](#)". The Clarendon Press. pp. 12–13. Retrieved 12 June 2015.

inson bo'lganini ko'rish mumkin. Hikoyalardagi zukko mulohazalar va jo'shqin taassurotlar Bobur xotiralariga o'ziga xos ma'no bag'ishlaydi. Bu odamning fe'l-atvori shunchalik jo'shqinki, balandparvoz gaplardan xoli, umidga, jasoratga, qat'iyatga shunchalik boy va shu bilan birga juda do'stona, juda insonparvarki, odamning hayratlanarli darajada e'tiborini qozona oladi. O'z-o'zini oshkora ochib berish, uning barcha fazilatlari va kamchiliklarini tasvirlash, asarni yanada jozibali qilib beradi. Qachondir birgina tarixiy hujjatning boshqa dalillar bilan tasdiqlanmagan guvohliklari yetarli dalil sifatida qabul qilinishi kerak bo'lgan holat bo'lgan bo'lsa, Bobur xotiralarida shunga misol bo'ladi. Bu avtobiografik ma'lumotlar shahzodaning hech bir o'quvchisi uning halolligiga yoki haqiqiy yilnomachi sifatidagi malakasiga shubha qila olmaydi.⁶

Tarixchi Bamber Gaskoyn Boburning Hindistonga kelgan vaqti haqida yozar ekan:

U o'sha paytda hayoti davomidagi qiyinchiliklarni kundalikka hikoya shaklida yozish bilan mashg'ul edi, lekin u o'zi uchun yangi bo'lgan - Hindiston haqida ajoyib va juda aniq tavsilotli qirq sahifali xotiralar yozishga vaqt topadi. Yozishmada u Hindistonning ijtimoiy tuzilmasini, geografik jihatlarini va yaqin tarixini tushuntiradi; u hindlarning sanash va vaqtni hisobga olish usuli, hind hunarmandlarining ko'pligi yoki yaxshi xulq-atvorliligi, lekin uning asosiy e'tibori mamlakatning o'simlik va hayvonot dunyosiga qaratilgan bo'lib, u tug'ma tabiatsevarligi va rassom nigohi bilan tasvirlaydi.⁷

Zahiriddin Muhammad Bobur o'zining bebaho asari bilan jahon madaniyati, tarixi, adabiyoti va san'atini boyitishga katta hissasini qo'shgan.

Uning qimmatli asari "Boburnoma" bir necha yillar davomida tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan, bir necha tillarga tarjima qilinganligiga qaramasdan, haliham uni to'liq o'rganib bo'lindi deb ayta olmaymiz. "Boburnoma" asari hali to'liq o'rganilmagan jihatlari talaygina. Shuning uchun Bobur shaxsi va "Boburnoma" asarini jiddiy o'rganish muhim vazifalarimizdan biri deb o'ylayman.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Babur (2002). The Baburnama : memoirs of Babur, prince and emperor. Translated by [Thackston, Wheeler](#). New York: Modern Library. [ISBN 0375761373](#).
2. [Beveridge, Annette](#), Introduction to her translation, [The Babur-nama in English \(Memoirs of Babur\)](#) at Internet Archive
3. "[Biography of Abdur Rahim Khankhana](#)". Archived from [the original](#) on 2006-01-17. Retrieved 2006-10-28.

⁶ Lane-pool, Stanley. "[Babar](#)". The Clarendon Press. pp. 12–13. Retrieved 12 June 2015.

⁷ Gascoigne, Bamber (1971). [The Great Moghuls](#). London: Jonathan Cape; New York: Harper & Row. pp. 37–38, 42. [ISBN 9780060114671](#).

4. Gascoigne, Bamber (1971). *The Great Moghuls*. London: Jonathan Cape; New York: Harper & Row. pp. 37–38, 42. [ISBN 9780060114671](#)
5. Lane-pool, Stanley. "[Babar](#)". The Clarendon Press. pp. 12–13. Retrieved 12 June 2015.
6. ud-Dīn Muhammad, Zahīr (2006). Babur Nama: journal of Emperor Babur. Hiro, Dilip., Beveridge, Annette Susannah. New Delhi: Penguin Books. pp. xxv. [ISBN 9780144001491](#). [OCLC 144520584](#).